

K SÚČASNEJ PREKLADOVEJ MEMOÁROVEJ LITERATÚRE V SLOVENSKOM RECEPČNOM PROSTREDÍ

CLAUDIA GALAMBOŠOVÁ

GALAMBOŠOVÁ, Klaudia: *On the Contemporary Translated Memoire Literature in the Slovak Reception Environment*, 2020, Vol. 2, Issue 1, pp. 39 – 46. DOI: 10.17846/CEV.2020.02.1.39-46.

ABSTRACT: This paper discusses the issue of the contemporary holocaust literature, its translation and reception in Slovak cultural space. The holocaust nowadays is a widely discussed topic in society. The reason might be the current political situation in Europe. Many modern Slovak and foreign writers feel a strong need to emphasise the horrors of the holocaust by writing and publishing literary works. Many of them have recently become bestsellers, which makes the topic still interesting for readers throughout the world. This paper analyses a brand-new genre in holocaust literature, describes its features and comments on the current situation in the Slovak cultural space, including some original and translated parts of selected literary works.

KEYWORDS: Holocaust literature. Translation. Genres. Contemporary authors.

ÚVOD

Slovník literární teorie (1984) definuje memoárovú literatúru nasledovne: „Základem memoárových projevů jsou fakta viděná v přímém vztahu ke skutečnosti.“ Ide o autentickú skúsenosť autora na napísanie literárneho diela s využitím vlastných spomienok. Autori takýchto diel často nie sú spisovateľmi z povolania. Ich diela vznikli ako snaha zreprodukovať verejnosti (alebo len sami pre seba) traumatizujúci osobný zážitok, nemohúcnosť zmeniť danú situáciu, depresiu, zatrpknutie, stratu blízkej osoby, stratu či naopak posilnenie viery. Na rozdiel od umeleckej literatúry, ich cieľom nie je zväčša estetický zážitok, ale poskytnutie pravdivého svedectva o prežitých hrôzách (dielo ako memento) (Šuša, 2015).

Dôvody prečo sa autori rozhodli popísať svoje skúsenosti sa rôznia, je však isté, že spísať svoje hrôzostrašné spomienky nebolo pre mnohých jednoduché. Jedným z autorov, ktorý tieto dôvody pomenoval, bol taliansky spisovateľ Primo Levi (porov. Šuša, 2009) – jeden z najvýznamnejších autorov preživších holokaustu. Tu je niekoľko dôvodov, ktoré uvádza:

- aby zdokumentoval extrémny zážitok;
- aby demonštroval ťažké dôsledky xenofóbie;
- aby poukázal na to, že sa na také praktiky nesmie zabúdať a musí sa im predchádzať;
- uvažovať o ľudskom správaní sa v extrémnych situáciách a podmienkach;
- prostredníctvom písania sa oslobodiť od trápenia a hrozných spomienok, dať to zo seba von.

Problematiku holokaustu v kontexte literárnej vedy možno rozdeliť do dvoch základných skupín. Do prvej skupiny patria vedecké, resp. čisto odborné práce o holokauste. Do druhej skupiny patrí beletria (z hľadiska žánrov romány a poviedky) a memoárová literatúra (ktorá nemusí mať vždy charakter beletristický či estetický, ale i výrazne vecný, resp. dokumentárny). Ivan Kamenec (2005) rozlišuje niekoľko dimenzií pri skúmaní memoárových textov:

- doba vzniku jednotlivých prác (zväčša ide o významné historické medzníky, napr. roky 1945, 1948, 1989, 1993);
- miesto vzniku jednotlivých prác: rozdelenie na domácich, exilových, izraelských a zahraničných autorov;

- žánrové zameranie: vedecké texty; memoárová beletria; dráma a iné druhy umeleckého stvárnenia.

ŽÁNROVÝ ASPEKT MEMOÁROVEJ LITERATÚRY

O memoárovej literatúre uvažujeme ako o samostatnom žánri s autobiografickým charakterom, zachytávajúcom autentickú skúsenosť autora. Český slavista a komparatista Ivo Pospíšil vymedzuje termín *memoárový román* ako „obrovský konglomerát niekoľkých typov románu (životopisného, románovej kroniky, románu sociálneho, politického, filozofického), v ktorých rámci sa realizuje dramatický prístup balzakovského románu. Voľnosť väzieb medzi jednotlivými súčasťami memoárovej tkaniny umožňuje integrovať ďalšie memoárové útvary, napr. lyrické digresie, svedčenie, filozofický traktát a politický pamflet“ (Pospíšil 1986, 26). Charakterizovať memoáre a konkretizovať ich v rámci jednotlivých žánrových útvarov (stále v rámci témy o ktorej hovoríme, teda v nadväznosti práve na fenomén šoa a v medziliterárnom kontexte) sa pokúsili aj viacerí literárni teoretici v publikácii *Holokaust v českej, slovenskej a polskej literatúre* pod vedením Jiřího Holého z Univerzity Karlovy. Slovakista a talianista Ivan Šuša (2009) uvažuje o žánrových aspektoch memoáre-bibliografia, pričom okrem svojich definícií prikladá niekoľko ďalších z pera slovenských, českých a talianskych literárnych vedcov, najmä genológov. Slavistka Eva Kúchová (2011) rozlišuje tiež termíny *koncentračnícka literatúra* – t. j. zaznamenávaná počas internovania v koncentračnom tábore a *memoárová literatúra*, napísaná až po oslobodení autora. Toto rozdelenie môže byť sporné, keďže akékoľvek písanie či uchovávanie písomností bolo v lágroch zakázané a trestalo sa smrťou. Povolené bolo poslať len pozdrav, aj ten musel prejsť táborovými cenzormi. Autori začali vydávať svoje svedectvá až po vojne – aj to nie v takej miere ako by sa očakávalo.

Súčasná memoárová diela (aj z hľadiska časového odstup od zažitej skutočnosti) sú už častejšie napísané ďalšou osobou – sprostredkovane, napríklad novinárom, ďalším spisovateľom a podobne. Takto boli koncipované niektoré súčasné diela ako *Tetovač z Auschwitzu* a *Cilkina cesta* (slovenský preklad bude na pulkoch kníhkupectiev v prvej polovici roka, český preklad je už k dispozícii) od austrálskej spisovateľky Heather Morrisovej alebo aj *Mengeleho dievča* od slovenskej televíznej a rozhlasovej reportérky a moderátorky Veroniky Homolovej Tóthovej, ktorej svoj príbeh vyrozprávala pani Viola Stern Fischerová. Ďalším aktuálnym románom je kniha *Born survivors* – v slovenskom preklade *Odsúdení prežiť* od novinárky Wendy Holdenovej o troch odhodlaných matkách, ktoré v Osvienčime porodili svoje tri bábätká. Všetky tieto súčasné diela majú teda jedného spoločného menovateľa; sú to sprostredkované spomienky na holokaust nie priamo ľuďmi, ktorí v tábore boli, ale prostredníctvom tretej osoby.

Reportérka Veronika Homolová Tóthová¹, hovorí o tom, že aj keď ľudí, ktorí prežili holokaust, sú stovky, možno tisícky, nie každý sa o tom dokázal otvorene rozprávať (čo sa pamätníkom ani nedá vyčítať), ale našli sa medzi nimi takí, ktorí svoj príbeh po rokoch dokázali vyrozprávať. Zaujímavé je to, že nie svojej najbližšej rodine, ale niektorí pamätníci sa podľa Homolovej Tóthovej zhodujú v tom, že je jednoduchšie vyrozprávať sa práve cudzej osobe. Presne toto spája súčasné knihy na tému holokaustu, ktoré v porovnaní s klasickým memoárovým románom majú viac beletristický charakter, ako prvotné klasiky, napr. od Prima Leviho. Na rozdiel od autobiografických memoárov, ktorých cieľom nebolo priniesť čitateľovi zážitok, ale skôr presne sprostredkovať osobný extrémny zážitok, majú súčasné romány aj takúto črtu: viac emocionálnosti, v niektorých prípadoch aj príjemný zážitok, ako napr. zamilovanie sa, ktoré by mali byť v popredí. Filozofická zložka v týchto románoch zvyčajne nie je prítomná – skôr sa kladie dôraz na vyvolanie emócií v čitateľovi.

¹ Dostupné na internete: <https://www.youtube.com/watch?v=yw-quByTkzA>.

Niektoré súčasné diela vznikajú aj vďaka iniciatíve samotných autorov – zväčša žurnalistov, ktorí sa dokážu s osobami prežívšimi holokaust (alebo ich deťmi) spojiť a spomienky spísať do memoárov takýmto spôsobom, ako napríklad Wendy Holdenová, či Svetlana Aleksijevič² a mnoho iných súčasných autorov.

MEMOÁRE A AKTUÁLNA PREKLADOVÁ TVORBA

V ostatnom období vyšlo pomerne veľké množstvo kníh s tematikou holokaustu. Radi by sme upozornili na najnovšiu publikáciu autorky nitrianskej proveniencie Moniky Adamickej *Slovenské židovstvo v tvorbe Antona Baláza* (2019), ktorá sa zameriava najmä na diela s témou židovstva (v užšom kontexte holokaustu) a antisemitizmu (teda v rámci areálových presahov na osi literatúra – história). Je zaujímavé sledovať, ako sa spoločnosť opäť zaujíma o tieto udalosti. Jednou z príčin by mohla byť súčasná politická situácia v Európe a zároveň potreba zdôrazňovať a pripomínať si hrôzy holokaustu, aby sa už podobné udalosti neopakovali. Tieto diela (aj ich preklady) však nie sú vždy prijímané s najpozitívnejšími ohlasmi.

Memoárové diela začali do slovenského recepčného prostredia prenikať vďaka prekladom, pochopiteľne až po zmene režimu po roku 1989. Pred novembrovými zmenami bola táto téma značne ideologicky obchádzaná. Medzi prvými boli preložené memoáre Prima Leviho, ktoré vyšli na Slovensku až po roku 2000, čo znamená, že sa k slovenskému recipientovi dostali až s takmer 50-ročným časovým odstupom. Väčšina diel dodnes nie je preložená. V súčasnosti vznikajú nové preklady, napr. už vyššie spomínaná kniha *Tetovač z Auschwitzu* – z anglického originálu preložil Peter Fridner. Na túto tému preložil niekoľko diel ako *Stalinov osudný omyl*, *Američania v Hitlerlande*, *Bol som posledný Hitlerov vojak (zážitky detského príslušníka Zbraní SS)* i ďalšie historické a encyklopedické diela.

V prípade románu *Odsúdení prežiť* inšpirácia na napísanie prišla od samotnej autorky knihy – Wendy Holdenovej, ktorá, ako sama spomína, si raz v noci na internete čítala článok o žene, ktorá prežila Auschwitz a zomrelo jej tam bábätko. Autorku príbeh zaujal natoľko, že sama sa chopila ďalšieho výskumu až sa nakoniec dopátrala k trom, v tom čase bábätkám, ktoré ich mamy porodili priamo v koncentračnom tábore. Kniha vyšla v roku 2015 a slovenský preklad vyšiel vďaka novinárke Barbore Daxner, ktorá neštudovala prekladateľstvo a tlmočníctvo, ale je skúsenou žurnalistkou a sama autorkou dvoch iných kníh. Je však zaujímavé, že na strane 12 sa čitateľ dozvedá, že „pre potreby slovenského čitateľa bola pôvodná anglická verzia diela *Born survivors* upravená a skrátená“.

Príkladom, na ktorý poukážeme, je bestseller od austrálskej autorky Heather Morrisovej, *The Tattooist from Auschwitz*, v slovenskom preklade známy ako *Tetovač z Auschwitzu*, ktorý vyšiel v januári 2018 a ešte v tom istom roku bola kniha preložená aj do ďalších jazykov, vrátane slovenčiny. Román je založený na skutočnom príbehu Laleho Sokolova a Gity, dvoch slovenských Židov, ktorí prežili koncentračný tábor Auschwitz-Birkenau a po vojne si našli nový domov v Austrálii.

„Lale v tábore dostal prácu tetovača. Jeho povinnosťou bolo číslovať väzňov, ktorých nacisti po selekcii nechali nažive, teda vpichávať im do predlaktí čísla s neodstrániteľným atramentom – jeden z najsilnejších symbolov holokaustu. Minimálnu slobodu pohybu, ktorú mu umožňovala táto funkcia,

² Zaujímavým memoárovým dielom (aj keď nie holokaustovým) z obdobia Veľkej vlasteneckej vojny v Rusku je určite román ukrajinsko-bieloruskej spisovateľky Svetlany Alexijevič *Vojna nemá ženskú tvár*, z ruského originálu *У войны не женское лицо*. Autorka získala za toto dielo Nobelovu cenu za literatúru v roku 2015. Román preložili dvaja prekladatelia – Marek Chovanec z Prešovskej univerzity spolu s Ondrejom Marušiakom – skúseným prekladateľom z ruštiny, poľštiny a ukrajinčiny, niekoľkonásobný držiteľ Ceny Jána Hollého za umelecký preklad (1989, 2001, 2007, 2010) a Ceny Mateja Bela za odborný preklad v roku 1991.

využíval na získavanie potravín výmenou za šperky a peniaze po zavraždených Židoch, čím nejedného spoluväzňa zachránil pred vyhladovaním. Jemu hrozila za túto činnosť smrť, mnohí iní jej vďaka prežili.

Jedného dňa sa v rade na tetovanie vyskytlo vystrašené a roztrasené mladé dievča... Pre Laleho – fičúra, frajera a trochu aj dobrodruha – to bola láska na prvý pohľad. Zaumienil si, že popri vlastnom prežití urobí všetko pre to, aby prežila aj Gita.

To, čo robí túto knihu zvlášť pozoruhodnou, je Laleho životný elán. Vedel, aký osud nacisti chystajú jemu aj ostatným väzňom, on sa však rozhodol nepoddať neludskosti tábora, zachovať si dôstojnosť, osobnú integritu a žiť čo najplnšie, ako to bude možné. Napriek všetkej svojej drsnosti je Tetovač z Auschwitzu príbehom nádeje a odvahy, a hoci to znie neveriteľne, aj príbehom veľkej lásky.³

Román je v súčasnosti kritizovaný najmä z pohľadu niektorých historických faktov, ktoré nemohli byť skutočné, predovšetkým však v recenziách a publicistických príspevkoch. Píše o tom niekoľko popredných zahraničných médií, ako *The Daily Mail*, *Times of Israel*, *The Guardian* či *The New York Times*. Všetky články vychádzajú z rozhovoru so zástupkyňou Múzea Auschwitz-Birkenau, Wandou Witek-Malickou, ktorá potvrdila, že sa v knihe nachádza veľké množstvo faktografických omylov:⁴

- číslo, ktoré mala vytetované Gita bolo podľa knihy 34902, ale pri kontrole v múzeu sa zistilo, že v skutočnosti mala vytetované číslo 4562;
- cesta Laleho do tábora nemohla podľa historikov viesť cez Ostravu a Pszczynę, tu si autorka podľa expertov pravdepodobne vyhladala súčasné spojenie na internete;
- Laleho liečba týfusu penicilínom v roku 1943 – v tom čase nebola možná, pretože sa toto antibiotikum stalo dostupným až po vojne;
- sterilizácia mužov vykonaná Dr. Mengelem – v skutočnosti takéto pokusy robil na dvojčatách a ľuďoch trpasličieho veku;
- scéna s autobusom ako pojazdnou plynovou komorou – žiadne záznamy o tom neexistujú;
- dramatická scéna, kde väzni zbúrajú dve krematóriá – v skutočnosti došlo k poškodeniu jedného krematória, aj to len čiastočne.

Záver rozhovoru tvorí konštatovanie, že túto knihu vzhľadom na početné faktografické omyly nie je možné odporúčať čitateľom ako hodnoverný zdroj informácií pre ľudí, ktorí sa zaujímajú o skutočnú históriu Osvienčimu. Ako však autorka odpovedala, jej cieľom nebolo napísať presné memoáre o situácii v Auschwitzu, ale napísať román o veľkej láske, ktorá vznikla v týchto hrozných podmienkach. Ďalej sa autorka na svoju obhajobu vyjadrila, že napísala len to, čo jej samotný hrdina príbehu – Lale pred smrťou vyrozprával, pričom sama uznáva, že 95% z tohto príbehu je pravda.

³ Dostupné na internete: <https://kultura.pravda.sk/kniha/clanok/473386-tetovac-z-auschwitzu-skutocny-pribeh-dvoch-slovenskych-zidov/>.

⁴ Dostupné na internete: <https://jewishnews.timesofisrael.com/auschwitz-researches-dismiss-book-about-camp-tattooist-due-to-factual-errors/>.

V tejto súvislosti prikladáme niekoľko poznámok, ktoré sa dotýkajú vzťahu originál – preklad.

Originál:

Flowers. He learned from a young age, from his mother, that women love them. When would be the next time he could give a girl flowers? He takes them in, their brilliant colours flashing before his eyes, whole fields of poppies dancing in the breeze, a scarlet mass. He vows that the next flowers he gives to someone he will pick himself. It has never occurred to him that they grow wild in such large numbers. His mother had a few in her garden but she never picked them and brought them inside. He starts a list in his head of things to do “When I get home ...”

Slovenský preklad:

Kvietky. Už v detstve sa dozvedel od svojej mamy, že ženy ich ľúbia. Kedy bude mať najbližšiu možnosť venovať nejakému dievčaťu kvety? Kochá sa nimi, ich žiarivé farby sa mu trbliecu pred očami, celé polia makov tancujúcich vo vánku, masy šarlátu. Zarietava sa, že najbližšiu kyticu, ktorú niekomu venuje, nazbiera sám. Nikdy doteraz si neuvedomil, že v prírode rastú kvety divoko a v takom množstve. Jeho mama pestovala v záhradke zopár kvetiniek, nikdy však ani jednu neodtrhla, aby si ju priniesla dnu. V myslí si začína zostavovať zoznam toho, čo urobí, „až sa raz dostanem domov...“.

- dve podčiarknuté konštrukcie sú príliš doslovné a v slovenčine neznejú prirodzene: veta by sa dala rozdeliť na dve, napr. *Kochá sa nimi, ich žiarivé farby sa mu trbliecu pred očami. Divé maky tancujú vo vánku, rozprestierajú sa pred ním celé purpurové polia;*
- *masy šarlátu* – je doslovne preložené spojenie, dalo by sa použiť *krvavé/purpurové polia;*
- druhá konštrukcia je opäť dlhá a doslovná, dalo by sa napísať: *Nikdy doteraz si neuvedomoval, koľko krásnych divokých kvetov v prírode rastie.*

Originál:

... Another fight breaks out. Scuffling. Yells. Lale can't see what is going on, but he feels the squirming and pushing of bodies. Then there is silence. And from the gloom: the words, “You've killed him.” “Lucky bastard,” someone mutters. Poor bastard.

Slovenský preklad:

... Vypukla ďalšia bitka. Údery. Výkriky. Lale nevidí, čo sa deje, no zvíjanie a sácanie ruvajúcich sa tiel doliehajú aj k nemu.

„Zabil si ho.“

„Šťastný to neborák,“ zamrmle ktosi.

Chudák neborák.

- časť textu (*but he feels the squirming and pushing of bodies. Then there is silence.*), chyba pasáž, že nastalo ticho po tom, ako jedného z nich zabili;
- *sácanie ruvajúcich sa tiel* – neobyčajné riešenie, výber slov;
- *Šťastný to neborák*: v origináli lucky bastard, autor mohol použiť aj ostrejšie slovo, v tej situácii viac pravdepodobné (*šťastný bastard/sviniar*);
- *Chudák neborák*, z originálu poor bastard, by sa dalo vyriešiť jedným slovom – *úbožiak*.

ZÁVER

Ako sme mali možnosť vidieť, tematika druhej svetovej vojny a holokaustu v súčasnej spoločnosti stále rezonuje viac než iné historické obdobia. Odpovedí na otázku, prečo sa spoločnosť a autori stále tak aktívne zaujímajú o udalosti z holokaustu, môže byť hneď niekoľko. Jednou z nich je, že ľudí prežívších holokaust je medzi nami stále menej a vytrácajú sa tak skutočné svedectvá tejto generácie. Keďže si to spoločnosť uvedomuje, autori sa snažia čo najpravdivejšie zachytiť autentické spomienky týchto ľudí a pokiaľ je možné dostať informácie z prvej ruky.

Ďalším dôvodom môže byť súčasná politická situácia v rámci i mimo Európy, keď sme svedkami rozmáhajúceho sa extrémizmu v politike, z čoho neraz pramení aj zľahčovanie názorov na holokaust a vážnosť týchto historických udalostí. Publikovanie podobných diel môže poukazovať na to, aby sa na tieto udalosti v spoločnosti nezabúdalo a aby sa historické fakty neinterpretovali chybné, či dokonca nepopierali. Takýmito dielami sa spoločnosti pripomína, ako ďaleko môže extrémizmus zájsť, ak sa skutočne praktizuje.

Vznikol tak nový žáner memoárovej literatúry, ktorý sa charakterizuje ako „fikcia“, pretože podľa historikov dochádza k faktografickým omylom, dokonca niekedy autori aj úmyselne zmenia prostredie deja alebo pridávajú niečo, čo sa nestalo, aby tak spravili dielo pútavejším a zrozumiteľnejším pre súčasného čitateľa.

Na rozdiel od pôvodnej memoárovej tvorby tieto diela vznikajú len sprostredkovane – cez svedectvá obetí holokaustu alebo cez ich príbuzných, napríklad detí. Autori novodobých románov o holokauste tak vystupujú v role sprostredkovateľa.

Súčasný svetový bestseller na túto tému sú preložené do slovenčiny, alebo sa na ich prekladoch aktívne pracuje, čo svedčí o záujme slovenského čitateľského prostredia o túto tému. Je to pochopiteľné, keďže sa šoa Slovenska priamo týkalo a mnohí súčasní čitatelia ešte mali alebo majú možnosť sa o týchto udalostiach porozprávať s niekým prežívším. Diela v súčasnosti prekladajú nielen profesionálni prekladatelia, ako by sme sa mohli nazdávať, ale často novinári alebo verejnosť, ktorá sa zaujíma o túto tému.

Aj keď sa súčasné diela o holokauste radia medzi „beletriu“ alebo „fikciu“ a v dielach sa nachádzajú niektoré faktografické nepresnosti, nazdávame sa, že plnia svoju funkciu osvety súčasného čitateľa a sú schopné objasniť hrôzy holokaustu. Keďže je tento žáner pomerne nový, budeme sledovať jeho vývoj aj v blízkej budúcnosti.

SUMMARY

As we could see, the topic of the Holocaust is still up-to-date and is becoming widely spread worldwide thanks to the literary works of contemporary authors from various countries. Memoire literature as a genre has changed over time. While the first (we may call them “traditional” memoirs) were written mostly by the persons who survived the horrors of holocaust (not professional authors) and had rather philosophical character, the current works are mostly written by third parties – professional authors or sometimes journalists who only mediate the story and add some parts to make the work more interesting for a contemporary reader. Exactly this is what has become a target of criticism for historians, considering such works not appropriate and trustful material to learn about the war period. However, the authors point out that their aim is not to give a reader a history lesson but to mediate an authentic experience of people who survived the holocaust; these works are mostly presented as fiction based on true story. Most of the times the authors don't even have an authentic evidence but study the topic and write a novel accordingly. As far as Slovak cultural space is concerned, the topic is still relevant and translations of the foreign writers emerge rapidly. Although most of the translators were professionally educated in translation, some of the works are

translated by journalists or other individuals without education in translation (however, we are not discussing the quality of translation in this paper). To sum up, the new-generation-writers and their translations are becoming more and more popular every year. Most of the works mentioned above were translated and published in period of the past 5 years and the number keeps increasing every year which makes the topic still interesting for a contemporary reader.

LITERATÚRA

- Adamická, Monika, 2019. *Slovenské židovstvo v tvorbe Antona Baláža*. Nitra: FSŠ UKF.
- Алексиевич, Светлана Александровна, 2008. *У войны не женское лицо*. Время .
- Aleksievič, Sviatlana Alaksandravna, 2015. *Vojna nemá ženskú tvár*. Preložil Marek Chovanec. Krásno nad Kysucou: Absynt.
- Auschwitz researchers dismiss book about camp tattooist due to 'factual errors'*, 2018. <https://jewishnews.timesofisrael.com/auschwitz-researches-dismiss-book-about-camp-tattooist-due-to-factual-errors/>.
- Biloveský, Vladimír – Djovčoš, Martin, 2010. *Vybrané kapitoly z translatológie I*. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied UMB.
- Buno, Milan, 2018. *Tetovač z Auschwitzu. Skutočný príbeh dvoch slovenských Židov*. <https://kultura.pravda.sk/kniha/clanok/473386-tetovac-z-auschwitzu-skutocny-pribeh-dvoch-slovenskych-zidov/>.
- Holden, Wendy, 2015. *Born survivors*. Little, Brown Book Group.
- Holdenová, Wendy, 2015. *Odsúdení prežiť*. Z anglického originálu preložila B. Daxner. Bratislava: Citadella.
- Homolová Tóthová, Veronika – Stern Fischerová, Viola, 2016. *Mengeleho dievča: skutočný príbeh Slovenky, ktorá prežila štyri koncentračné tábory*. Bratislava: Ikar.
- Kamenec, Ivan, 2005. Sedemdesiat tisíc židov. In: OS, 1 – 2/9, 14 – 22.
- Kúchová, Eva, 2011. Žánrové podoby literárnych diel s táborovou tematikou v tvorbe A. Solženicyna a V. Šalamova. In: *Nová rusistika* 2/4, 43 – 53.
- Morris, Heather, 2018. *The Tattooist of Auschwitz*. London: Zaffre.
- Morrisová, Heather, 2018. *Tetovač z Auschwitzu*. Preložil Peter Fridner. Bratislava: Ikar.
- Pospíšil, Ivo (recenzia), 2001. O českém antisemitismu racionálně a precizně. In: Mikulášek, Alexej (ed.) *Antisemitismus v české literatuře 19. a 20. století*. Praha: VOTOBIA, KAM-příloha, 4, XX.
- Rozhovor s autorkou knihy Mengeleho dievča*. 2017. <https://www.youtube.com/watch?v=yw-quByTkzA>.
- Šuša, Ivan, 2009. *Holokaust v talianskej a slovenskej memoárovej literatúre*. Brno: FF MU a Tribun EU.
- Šuša, Ivan, 2015. K špecifikám memoárov z prostredia koncentračných táborov. In: *Slavica Litteraria* 2/18, 129 – 139.
- Šuša, Ivan, 2015. Život za ostatnými drôtmi. In: *Nový život* 1 – 2/67, 40 – 47.
- Válek, Vlastimil, 2000. *Memoárová literatúra 20. storočia*. Brno: CERM.
- Vargová, Zuzana, 2011. *Židovský fenomén v stredoeurópskych súvislostiach*. Nitra: FSŠ UKF.
- Vlašín, Štěpán a kolektiv, 1984. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel.
- Žilka, Tibor, 1984. *Poetický slovník*. 1. vyd. (1984) a 2. rozšírené a preprac. vyd. (1987). Bratislava: Tatran.

Claudia Galambošová

KONTAKT

Mgr. Claudia Galambošová
Katedra romanistiky
Filozofická fakulta UMB v Banskej Bystrici
Tajovského 51
974 01 Banská Bystrica
Slovenská republika
cgalambosova@studenti.umb.sk